

*Н. Б. Арабаджи,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Інституту національного та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет*

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДИ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Здійснюючи аналіз наукової літератури, присвяченої проблематиці правового порядку, можна констатувати не просто існування різнопланових, часто діаметрально протилежних його трактувань, а фактично цілий пласт підходів, методів, ідеологем та міфів, що супроводжують пізнання цього ключового за своїм значенням правового явища, але більшість науковців, наприклад, С. С. Алексеев, Ю. М. Оборотов, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко та ін. пов'язують правовий порядок із законністю, говорячи про те, що важко знайти в правовій сфері більш взаємопов'язаних правових явищ, ніж правовий порядок та законність. Так, правовий порядок вони визначають як:

– засновану на праві та законності впорядкованість суспільного життя, що виражає якісний стан суспільних відносин на певному етапі розвитку суспільства;

– стан відносно усталеної правової упорядкованості (урегульованості і погодженості), захищеності і безпеки правової системи суспільства, який складається в умовах реалізації принципу верховенства права та авторитету закону (законності), тобто це атмосфера (устрій) нормального, сприятливого правового життя суспільства, що встановлюється в результаті здійснення приписів правових норм (виконання дозволів (прав), виконання обов'язків, додержання заборон) усіма суб'єктами права;

– стан упорядкованості, урегульованості, організованості суспільних відносин, який утворюється, існує і функціонує внаслідок фактичної реалізації правових норм відповідно до принципу законності.

Можна продовжувати наводити однотипні дефініції правового порядку, які мало чим відрізняються одна від одної та мають у своїй основі тезу про реактивну природу правового порядку, тобто як результату законності.

Отже, така розповсюджена точка зору дає підставу стверджувати, що головна його іпостась, яку умовно можна назвати нормативною, за великим рахунком виражається у спробах науковців пояснити правовий порядок через іншу правову категорію, а саме – законність, і, на думку проф. А. Ф. Крижановського, тим самим звужують його зміст. За його точки зору, саме така недооцінка категорії правового порядку призводить до колосального приниження його власної цінності. У цьому зв'язку важливо відзначити, що категоріальний статус правового порядку є набагато більш високим, аніж законність. По-перше, це пояснюється побудовою системи категорій сучасної юриспруденції. Якщо категорія «право» є найбільш широкою (і не існує в рамках правознавства більш широкої за змістом категорії, що й унеможлиблює зведення права до правової норми, правовідносин тощо), то на другому місці за ступенем загальності мають бути категорії правової системи, правового порядку та правової

реальності як такі, що виражають три найбільш значимих виміри права: структурний, вітальний та гносеологічний. Так, один з опікунів даної тематики, що вивів правовий порядок на новий рівень теоретичного та методологічного осмислення, проф. А. Ф. Крижановський виводить поняття правового порядку, використовуючи феноменологічний підхід, та вбачає в ньому відносно усталену й мінливу картину правового буття суспільства, що утворюється домінуванням у ньому правозначущої поведінки і правових відносин, що ґрунтуються на цінностях свободи, справедливості і формальної рівності та виявляє себе як правова захищеність, безпека, упорядкованість суспільної життєдіяльності, функціонування надійних гарантій реалізації прав та інтересів особи, ефективного функціонування інституцій громадянського суспільства і механізмів державної влади. За таких позицій, правовий порядок, як ми бачимо, має певне відношення до темпоральних характеристик суспільного і правового буття, це «фізичний» простір у його конкретному виявленні, один із вимірів людського буття поряд із політичним, економічним, релігійним та ін. Правовому порядку властиві різні іпостасі існування. Це втілене у дійсність (реальність) право, правова поведінка, правові відносини, образ правового порядку у людській свідомості. Інтегруючись у певну цілісність, ці феномени утворюють нову правову «матерію» – устрій правового життя суспільства, в координатах якого побутують суб'єкти права, яким і є правовий порядок. Не складно помітити, що за такої точки зору, правовий порядок розглядається як складний правовий феномен, який відривається від законності та є набагато ширшим за неї.

На нашу думку, правовий порядок має неабияку власну та інструментальну цінність, та повинен розглядатися з позицій аксіологічного підходу, оскільки аксіологічні мотиви не лише яскраво простежуються у сучасній загальнотеоретичній юриспруденції, але й виявляють її найбільш глибокі мотиви та цілі. Якщо продовжити думку В. Віндельбанда, можна сказати, що в правовій сфері також є певний ідеал, що виражений в цінності. Пошук такої ідеальної цінності, забезпеченню якої слугувало б право та юриспруденція, є, як доводиться в науковій літературі, метою кожної окремої концепції праворозуміння.

Не можна не погодитися з класиком Б. О. Кістяківським у тому, що визнання цінності правового порядку є справою, пов'язаною з визнанням цінності суцього поряд із цінністю належного. Саме тому сьогодні важливо знайти шляхи застосування аксіологічного підходу до такої специфічної правової цінності як правовий порядок. Тому сьогодні зростання уваги до аксіологічної проблематики права та держави є дуже актуальним, оскільки приводить до розширення меж раніше нерухомих теорій та концепцій розуміння правового порядку. Саме такий критичний підхід сьогодні усе в більшій мірі стає точкою опору для досліджень не тільки правового порядку, як окремого правового явища, але і всього права в цілому, як системи правових норм, що відповідають ідеям свободи, справедливості та формальної рівності.

Слід підкреслити, що особливе місце в такому підході розуміння правового порядку займає правова система та правова дійсність, оскільки, на нашу думку, правовий порядок перебуває одночасно у феноменологічному (правова дійсність) та інституційному (правова система) вимірах. При цьому, необхідно зазначити, що правова дійсність має розглядатися в контексті її упорядковано-

сті, тобто як основа та середовище правового порядку. На наше переконання, правова система може розглядатися виключно крізь призму правової дійсності, у яку вона занурена. По-перше, тоді можна визначити її соціокультурні детермінації і, по-друге, виявити її зв'язки з правовим порядком. За такого підходу, як зазначається у юридичній літературі, правова система постає як інтегративне явище, оскільки поєднує усі ті елементи, що в кінцевому рахунку формують дію права у всіх його проявах.

Таким чином, за аксіологічного підходу, правовий порядок постає як особливий правовий феномен, що існує в рамках правової системи та є специфічним виміром правового життя суспільства, який формується під ціннісно-нормативним впливом права та інших соціальних регуляторів, реалізується в свідомо-активній правомірній поведінці суб'єктів права та виявляється як стан впорядкованості, передбачуваності та безпеки життєдіяльності в правовій сфері.

*Н. В. Атаманова,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Інституту національного та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет*

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Конституційний процес в Україні підняв проблему місцевого самоврядування до однієї з важливих. Проте, теоретичні і практичні результати реформи самоврядування залишаються суперечливими. В умовах розбудови української держави значно зростає потреба у вивченні історії України, стрижнем якої є проблема державності та права. Без глибокого осмислення минулого в усій його складності й суперечливості важко зрозуміти сучасні процеси і плідно творити нову державу України, в основі якої повинно бути право.

Магдебурське право – це, насамперед, право міського самоврядування й ринкових відносин у містах. Деякими своїми якостями це право становить інтерес і для сучасного юриста. Головне в ньому те, що воно носило комплексний, універсальний характер, тому що у взаємозв'язку регламентувало багато видів відносин: торгівля й ремесла, діяльність цехів і купецьких гільдій, відносини власності й оподаткування. Вважається, що системність регулювання такого роду відносин, що були в Магдебурзькому праві, зберігає свою цінність і у наші дні.

Роль Магдебурзького права в становленні права на українських землях є однією з найдискусійніших проблем у історії держави і права України. Чи німецьке право органічно злилось з місцевою традицією, чи залишилось чужорідним елементом? Чи було воно рушійною силою, чи гальмом у історичному розвитку міст? Юристи-історики досі по різному відповідають на ці запитання. Без дослідження зазначеної проблеми неможливо розібратися в низці інших питань історії держави і права пізнього середньовіччя, адже Магдебурзьке пра-